

BIBLIOGRÁFIAI ADATBÁZISOK A TÁRSADALOMTUDOMÁNYOK TERÜLETÉN

Újabb fejlemények és irányzatok

HEGEDŰS PÉTER

Ma a könyvtári információszerzés egyik legkorszerűbb formája az on-line bibliográfiai adatbázisok alapján nyújtott tájékoztatás. A bibliográfiai adatbázisok gépi tárolása és a közvetlen, párbeszédés hozzáférés, illetve lekérdezés biztosítása a fejlett tőkés országokban valóságos iparágga nőtte ki magát olyan hatalmas világcégek részvételével, mint pl. az amerikai Lockheed.

Az alábbiakban megkísérlem összefoglalni – a teljesség igénye nélkül – az „iparág” jellegzetességeit, elsősorban a „Gombocz István” ösztöndíj révén szerzett amerikai tapasztalataim alapján, különös tekintettel a társadalomtudományi bibliográfiai adatbázisokra. Ennek során érintem az adatbázisok történetét, összetételét, költségeit, ill. fejlesztési problémáit – perspektíváit, s végezetül utalni szeretnék a hazai fejleményekre, helyzetre is.

Adatbázis – bibliográfiai adatbázis

Számtalan definíció található a szakirodalomban az adatbázisok fogalmára vonatkozóan. *E definíciók közös vonása, hogy mindegyikük utal a számítógép használatára, az egyes adatok szervezett elrendezésére és a struktúrákba rendezett adatok információvisszakeresés céljából történő hasznosítására.* Az adatok „milyenségétől” függően beszélhetünk különböző típusú adatbázisokról. Az OMFB Információs Rendszer Irodájának gondozásában megjelent „Hazai szakirodalmi számítógépes információkereső szolgáltatások” c. kiadvány¹ ezzel kapcsolatban az elsődleges információ (dokumentum-szöveg), a másodlagos információ (bibliográfiai leírás) és a faktográfiai információ (adatbankok) felhasználására alapuló adatbázisokat említi az adatbázisok egyes típusaiként. A jelen dolgozat szempontjából elsősorban a második típusba tartozó, azaz a bibliográfiai adatokat (és valamilyen tartalmi kivonatot) tartalmazó adatbázisok a fontosak. Ezeknek ugyancsak jónéhány klasszifikációja ismeretes, a fent említett kiadvány szerint tematikai szempontból pl. tudományágra orientált, feladatra orientált, problémára orientált, multidiszciplináris és interdiszciplináris bibliográfiai adatbázisok különböztethetők meg.

Az adatbázisok gépi úton való lekérdezése – függetlenül attól, hogy milyen típusú keresésről van szó – jelentős előnyökkel jár a felhasználó számára:

- a tárgy szerinti visszakeresések idejének csökkenése;
- a „kumulált” anyagok keresésének egyszerűsödése;

- olyan komplex logikai kombinációk használhatók, amelyeket manuális módszerekkel rendkívül nehezen (vagy egyáltalán nem) lehet végrehajtani;
- általánosságban az indexelő és visszakereső eljárások meghaladják a nyomtatott változatnál alkalmazott eljárások színvonalát.

Nem véletlen tehát az on-line adatbázisok használatának népszerűsége, növekedésük, elterjedésük gyors üteme.

A gépi úton visszakereshető adatbázisok rövid története

A számítógépes bibliográfiai adatbázisok lényegében a különböző referáló és indexelő szolgáltatások számítógépes előállításának melléktermékeként keletkeztek. (Az a tény egyébként, hogy fejlődésük első fázisa a nyomtatott változat kiadásának támogatását célozta, még ma is sok gondot okoz a visszakeresés során. Ezekről a későbbiekben még lesz szó.) A nyomtatott változat mellett géppel olvasható rekordok formájában is szükség lett az információk rögzítésére, ami viszont – nem utolsósorban a software fejlődése következtében – felvetette előbb a gépi, majd a gépi on-line visszakeresés megvalósításának gondolatát.

A kezdeti, szórványosan végrehajtott kísérleteket követően a „nagy lökést” az USÁ-ban a szövetségi kormány által a Lockheed cég információs rendszerének (Lockheed Information System) és a Rendszerfejlesztési Testületnek (System Development Corporation (SDC) nyújtott nagyarányú hitelek jelentették, amelyek komoly mértékben támogatták a különböző bibliográfiai adatbázisok (vagyis az egyes referáló és indexelő szolgáltatások gépi változatainak) on-line, interaktív használatához szükséges software kifejlesztését. Ezek a cégek „kereskedelmi közvetítőkké” váltak az adatbázisok elsődleges előállítói és a felhasználók között.

A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy a közvetítő cégek (vendors) az adatbázis előállítójától (illetve tulajdonosától) megvásárolják vagy bérbe veszik a gépi változatot tartalmazó mágnesszalagokat (vagy egyéb adatrögzítőket) és az azokban való keresési lehetőséget az általuk kifejlesztett software és nagy teljesítményű számítógépek segítségével az egész országot behálózó telekommunikációs cégek (Tymnet, Telenet) révén a használók felé térítés ellenében biztosítják. Vannak olyan közvetítők is, amelyek egyben az adatbázisok előállítói, gondozói is (pl. a New York Times információs szolgálata, a New York Times Information Bank). A felhasználók köre rendkívül változatos: lehet bármely intézmény, információs központ vagy könyvtár, de magánszemély is. (Az utóbbi évek érdekes jelensége az ún. „információs ügynökök” – information brokers – színre lépése. Ezek „szabadúszó” információs szakembereknek vallják magukat, akik megfelelő díjazás ellenében a közvetítő cégeken keresztül, felkérésre végeznek irodalomkutatást, bibliográfia összeállítását és hasonló szolgáltatásokat. Az egy vagy két főből álló információs ügynökségek gyakran milliós nagyságrendű tőkeállománnyal rendelkező vállalkozásokká nőnek mint pl. a több mint 25 információs szakembert foglalkoztató Information Clearinghouse of New York City.)

A bibliográfiai adatbázisokkal kapcsolatban álló szervezetek

AZ ADATBÁZISOK ELŐÁLLÍTÓI (Indexelő és referáló szolgáltatások)	KÖZVETÍTŐ CÉGEK	TELEKOMMUNIKÁCIÓS HÁLÓZATOK	FELHASZNÁLÓK
Social Sciences Citation Index	Lockheed-DIALOG	Tymnet	Könyvtárak (egye- temi, kutatóintézeti stb.);
Educational Resources Information Center (ERIC)	SDC – ORBIT	Tymnet	Információs intéz- mények;
Historical Abstracts stb.	BRS	Telenet	Egyéni felhasználók stb.

Az amerikai számítógépes bibliográfiai adatbázisok dinamikus növekedését illusztrálja, hogy 1963-ban 20-nál kevesebb adatbázis volt hozzáférhető, 1977-ben számuk meghaladta a 300-at.² (Ez a szám nem foglalja magába az ipari és a különböző vállalati adatbázisokat.) Az említett 300 közül 1977-ben on-line módon mintegy 50 volt hozzáférhető. 1979 januárjára az on-line adatbázisok száma meghaladta a 100-at.³ (Az ilyen mértékű növekedéshez nem kis mértékben járult hozzá a közvetítő cégek közötti éleződő verseny: a már említett legnagyobb cégeknek a Lockheednek és az SDC-nek 1976-tól kezdve új versenytárssal kellett szembenéznük a Bibliográfiai Visszakereső Szolgálat – Bibliographical Retrieval Service, BRS – megalakítását követően. Noha a különböző közvetítő cégeken keresztül lekérdezhető bibliográfiai adatbázisok között jelentős az átfedés – azaz egy adott adatbázis több közvetítő cégen keresztül is lekérdezhető – éppen az éleződő verseny folytán a közvetítők az esetek többségében a kizárólagos hozzáférési jog megszerzésére törekednek.)

Társadalomtudományi adatbázisok⁴

Az USA-ban a legutóbbi évekig a társadalomtudományok átfogó bibliográfiai adatbázisaihoz való gépi hozzáférés csak meglehetősen korlátozott mértékben volt megvalósítható. Az igazi fejlődés csak a hetvenes években kezdődött nemcsak azért, mert általában a számítógépes bibliográfiai adatbázisok mindössze 10–15 éves múltra tekinthetnek vissza (s a fejlődés intenzív szakasza az elmúlt öt évre esett), hanem azért is, mert a dinamikusabb növekedés a természettudományok és a műszaki tudományok terén működő adatbázisokra volt jellemzőbb a kedvező finanszírozási lehetőségek folytán. A társadalomtudományi adatbázisok gépi visszakeresési lehetőségeit korlátozta az is, hogy a természettudományok és a műszaki tudományok viszonylag könnyebben kezelhetők a gépi osztályozás és indexelés szempontjából. Van olyan vélemény is, miszerint a tájékoztatás gépesítése elsősorban azoknak az érdekéhez fűződik, akik a gépesített rendszereket kifejlesztik, vagyis a műszaki szakemberek számára kézenfekvőbb saját szakterületük feldolgozása, mint valamely „idegen” tudományágra történő orientáció.⁵

A társadalomtudományi adatbázisokra is érvényes a bevezetőben említett tematikai csoportosítás. A különböző típusokba tartozó adatbázisok az adott tudományterület

szinte minden szegmentumára vonatkozó szakirodalmat hozzáférhetővé teszik. Általánosságban elmondható, hogy az egy tudományágra orientált adatbázisok biztosítják a „mélyebb” feltárást, ez azonban függ attól, hogy az adatbázis milyen dokumentumtípusra vonatkozik. Ugyancsak változó a feltárás hatékonysága az eredeti változatnál alkalmazott indexelési módszerek függvényében.

Az adatbázisok számát, nagyságát és gyarapodásának mértékét jól szemléltetik az egyik legnagyobb közvetítő cég, a Lockheed DIALOG rendszerének adatai. A közvetlen társadalomtudományi orientációjú rekordok száma már 1977-ben meghaladta az 1,1 milliót és további 350 000 rekord szerepelt a rendszerben a határterületek irodalmáról.⁶ A gyarapodás évi mértéke mintegy 211 000 rekord,⁷ a társadalomtudományi rekordok száma tehát ma már a 2 millió körül járhat csak a DIALOG-on belül. (A számítógépek használatának szükségességét a rendszerben szereplő rekordok száma is indokolja; ilyen méretű file-ok hatékony és gazdaságos kezelése csak gépi úton történhet.)

Ma az USÁ-ban a gépi úton hozzáférhető főbb társadalomtudományi bibliográfiai adatbázisok száma meghaladja a huszat. Az adatbázisok által érintett témák a legváltozatosabbak lehetnek, a Sociological Abstracts pl. 29 fő területet sorol fel a módszertantól a társadalmi szabályozásig, a Social Sciences Citation Index (a társadalomtudományi hivatkozások indexe) 54 szakterület irodalmát dolgozza fel az antropológiától a közgazdaságtanig stb. A tartalmi kérdéseket ugyanakkor óvatosan kell kezelni nemcsak azért, mert a különböző adatbázisok válogatási szempontjai egymástól eltérnek, de az indexelés módjai is különbözőek. (Számunkra fontos annak megjegyzése, hogy – a társadalomtudományok fogalmának, tartalmának és feladatának eltérő értelmezésén túlmenően – az amerikai adatbázisok válogatása a nemzetközi szakirodalomból és elsősorban a szocialista országok irodalmából meglehetősen szelektív.)

A gépi változat és az alap-file-ok

Sok nehézséget rejt magában az a körülmény, hogy az adatbázisok gépi file-jait elsődlegesen a nyomtatott változat előállításához használták, ami gyakorlatilag egyértelmű volt azzal, hogy a file-ok csak ún. „kötegelt” („batch”) üzemmódban való keresésre voltak alkalmasak, vagy egyáltalán nem voltak alkalmasak tárgy szerinti visszakeresésre. Az adatbázisok sokfélesége, illetve az előállítók közötti együttműködés hiánya, a szabványosított módszerek gyér elterjedtsége ugyancsak a kezdeti akadályok közé tartozott, amelyek még ma, az on-line lekérdezés idején is éreztetik hatásukat. Nem utolsósorban a közvetítő cégek nyomására ma már mind kifinomultabb adatkezelési eljárások alkalmazására kerül sor, lehetővé téve az alap-file egyre több szempont szerinti visszakeresését, a használó számára viszonylag egyszerű, de hatékony keresőstratégia alkalmazását. Jelentős mértékben változott a visszakeresés módja is: korábban az erősen strukturált, mereven szabályozott tezaurusz volt a legerjedtebb. A mai tendencia a címek, kulcsszavak, kulcskifejezések és tartalmi összefoglalók „természetes nyelv” szerinti, illetve „szabad szöveges” („free-text searching”) visszakeresésének mind szélesebb körű megvalósítására

irányul. A leghatékonyabb visszakeresést általában a kombinált módszerek alkalmazása biztosítja.

Az on-line lekérdezés költségei

A számítógépes bibliográfiai adatbázisok használatának elterjedésében az egyik legfontosabb tényező a költségek nagyarányú esése volt. Egy „tipikus” irodalomkutatás költsége 1965-ben – egymillió rekordot tartalmazó adatbázis-rendszer esetében – kb. ezer dollárra becsülhető. Hasonló kutatás költsége 1970-ben kb. 100 dollár volt; jelenleg ez a költség 10 és 50 dollár között mozog.

A költségcsökkentést elősegítő technikai eredmények közé tartozott az ún. harmadik generációs számítógépek bevezetése; a nagy tárolókapacitású és gyors mágneslemez-egységek kifejlesztése; az olcsó számítógép-terminálok elterjedése; és a megbízható, viszonylag olcsón igénybe vehető telekommunikációs távhálózatok (mint a Tymnet és a Telenet) kiépítése.⁸

A költségek vizsgálatánál célszerűbb az ún. „tipikus” vagy „átlagos” visszakeresési költségek elemzése: az adatbázisok használatának idejére vonatkozó tarifák a nem szakértő számára félrevezetőek lehetnek, s ráadásul nem is tartalmazzák a visszakeresés összes költségét. A tipikus visszakeresés költségei magukba foglalják a közvetítő cégnek fizetett díjat (a gépidő, az adatkommunikáció és a kinyomtatott eredmények díja), viszont nem tartalmazzák a terminálok esetleges bérleti díját és a visszakeresést végző specialista munkadíját. A tipikus visszakeresési költségeket mindig az adott adatbázisra jellemző átlagos visszakeresésre vonatkozóan számítják ki.⁹ Ismét csak a DIALOG példáján illusztrálva, néhány ismertebb társadalomtudományi adatbázis on-line lekérdezésének tipikus költségei az alábbiak szerint alakulnak: ERIC – 7,4 dollár; Psychological Abstracts – 11,57 dollár; Social Sciences Citation Index – 14,9 dollár.¹⁰ Hozzá kell tenni azonban, hogy míg a legtöbb visszakeresés költsége nem haladja meg a 20 dollárt, a tényleges költségek jelentős eltéréseket mutathatnak.

A költséggel kapcsolatban a társadalomtudományi adatbázisok speciális vonása, hogy lekérdezésük bizonyos esetekben több gépidőt (következésképpen magasabb visszakeresési költségeket) igényelhet, különösen az ún. „puha” tudományágak esetében, ahol az egyes fogalmak gépi nyelven történő definiálása gyakran problematikus lehet.

Amennyiben az on-line lekérdezést valamely könyvtár végzi a felhasználó részére, a költségeket vagy részben, vagy teljes mértékben áthárítja a használóra, vagy pedig ingyenesen végzi a szolgáltatást. A gyakorlatban – különösen az egyre nehezebbé váló költségvetési helyzet következtében – az előbbi eset a gyakoribb. A könyvtárak számítógépes információ-lekérdezési szolgálatai az USA-ban nem ritkán nyereségesek, s ez lehetővé teszi azt is, hogy szolgáltatásaikat fejlesszék, illetve ne csak egy közvetítő céggel álljanak kapcsolatban. A sikeres számítógépes információs szolgálat nyeresége forrása lehet pl. az állománygyarapítási keret pótlólagos bővítésének is.

Néhány felhasználói tapasztalat

Természetesen az on-line adatbázisok használatának nagy horderejű következményeit és a felhasználók reakcióit illetően számos tanulmány látott napvilágot. E cikk keretében nem kerülhet sor az idevágó irodalom részletesebb elemzésére, az alábbiak tehát csak kiragadott, jellemző példák.

Jean K. Martin a számítógépes információvisszakeresés és a könyvtárközi kölcsönzés kapcsolatát vizsgálta.¹¹ Megállapítása szerint a könyvtárközi kölcsönzés magas aránya összefüggésben van az on-line irodalomkutatási igényekkel, s ez különösen a kisebb vagy az erősen specializált állományú könyvtárak esetében igaz. Az on-line szolgáltatások bevezetése tehát nemcsak közvetlenül, hanem közvetett módon is befolyásolja a könyvtári tevékenységet.

A *New York Times* információs szolgálatának elemzése alapján *Rhoda Garoogian*¹² arra a következtetésre jut, hogy az adatbázis (a *New York Times*, 13 más újság és több mint negyven folyóirat cikkeinek bibliográfiai adatai és tartalmi kivonatai) lekérdezése során az átlagos „találati arány” (azaz a releváns dokumentumok aránya) 70–80%-os. A kérdés típusa és a „találati arány” között erős az összefüggés; a legtöbb időt az általános kérdésekre („az arab országok amerika-politikája”), a legkevesebbet pedig az aktuális, jól körülhatárolt témák igénylik. Az on-line visszakeresés előnyeit egyebek között a gyors válaszidő és a Boole-féle logikai kapcsolók alapján biztosított rugalmas lekérdezési mód jelenti, a felmerült nehézségek elsősorban az indexeléssel (túl általános tárgyszavak, nem megfelelő utalások stb.) és technikai problémákkal (főként kommunikációs zavarok) vannak kapcsolatban.¹³

Az on-line adatbázisok fejlődése

A bibliográfiai adatbázisok dinamikus fejlődésének láttán egyesek már információ-robbanás mellett az adatbázisok „robbanásszerű” növekedéséről is beszélnek. Éppen az információrobbanással való megbirkózás eszközei újabb és újabb, egyre bonyolultabb problémákat eredményeznek. Valóban, ma már nem könnyű feladat a különböző adatbázisok és a visszakeresés legújabb módszerei között kiigazodni: az on-line, interaktív információ-visszakeresés speciálisan képzett szakembergárdát igényel. (A közvetítő cégek, az egyetemek informatikai vagy könyvtártudományi tanszékei, sőt egyes esetekben maguk az adatbázisok előállítói is képeznek információs specialistákat, méghozzá gyakran meghatározott tudományágra orientáltak.)

A dinamikus növekedés egyik alapvető tényezője a közvetítő cégek közötti verseny: nemcsak egyre újabb, erősen specializált vagy interdiszciplináris adatbázisok on-line módon való elérhetőségét teszi lehetővé, de folyamatosan változnak, mind kifinomultabbá és rugalmasabbá lesznek a visszakeresés módszerei is. Ha a keresés költségei nem is csökkenthetők közvetlenül (az olcsóbb hardware terjedését ellensúlyozzák az adatbázisokat előállító cégek növekvő igényei a közvetítőkkel szemben), az új keresési és lekérdezési eljárások az átlagos lekérdezési költségek mérséklésének irányába hatnak. (A nyomtatott

és a gépi változat együttes létezésének érdekes lehetősége, hogy csak a keresés történik on-line üzemmódban, a bibliográfiai adatokat — általában a nyilvántartási szám szerint — a nyomtatott változathoz keresik ki.)

On-line módon elérhető társadalomtudományi vagy határterületi bibliográfiai adatbázisok az USA-ban (1979)

Social Sciences Citation Index
Public Affairs Information Service
Educational Resources Information Center
Comprehensive Dissertations Abstracts
Historical Abstracts
America: History & Life
Language and Language Behaviour Abstracts
Historical Abstracts
Sociological Abstracts
Exceptional Child Education Resources
Child Abuse and Neglect

***

Abstracted Business Information
AGRICOLA
Federal Index
National Information Center for Educational Media
National Technical Information Service
American Statistics Index
Congressional Information Service
Congressional Record
U.S. Political Science Documents
New York Times Information Bank

Az on-line adatbázisok terjedésével kapcsolatban fennáll bizonyos pénzügyi, finanszírozási nehézségek veszélye: a magáncégek által előállított (és közvetített) adatbázisok viszonylag magas költségeivel szemben az állami, vagyis a szövetségi kormány által — „az adófizetők pénzéből” — finanszírozott szolgáltatások általában ingyenesek. (Jelenleg az ilyen adatbázisok az összes adatbázisnak mintegy 15%-át teszik ki.) A különböző referáló és indexelő szolgáltatások gépi módon lekérdezhető változatainak népszerűsége veszélyezteti a nyomtatott változatra való előfizetések növekedését vagy éppen szinten-tartását.

Mint ahogy azt az on-line adatbázisok terjedésének értékelői megállapítják, az adatbázisok egyik legfőbb hátránya az indexelés mélységének és formájának eltérő volta. Nem biztosított az irodalomkutatás eredményeként nyert dokumentumok hozzáférhetősége, mivel jelenleg nem áll rendelkezésre olyan forrás, amelyet on-line módon lehetne lekérdezni a különböző releváns dokumentumok lelőhelyével kapcsolatban. (Természetesen az on-line lekérdezés eredménye is — a nyomtatott változatban való keresés eredményéhez hasonlóan — a releváns dokumentumok bibliográfiai adatai és/vagy tartalmi kivonata,

tehát az eredeti dokumentumhoz való hozzáférés további munkát igényel.) Ugyancsak megoldatlan (a társadalomtudományi kutatások szempontjából igen fontos) konferenciák, tudományos tanácskozások anyagainak hozzáférhetősége, habár 1979-től kezdve a Social Sciences Citation Index már szelektíven indexeli a téma területéhez tartozó hasonló típusú dokumentumokat.

Érdekességképpen megemlíthető, hogy melyek azok a kutatási területek, amelyek az adatbázisok fejlesztésével kapcsolatban – elsősorban a közvetítő cégek szempontjából – a legjelentősebbek: folyik a kutatás a különböző rendszerek közös lekérdezési nyelvének megteremtésére és az ún. „adatbázis szelektor” (Data Base Selector) kifejlesztésére vonatkozóan. Ez utóbbi on-line módon adna választ arra a kérdésre, hogy meghatározott felhasználási igény kielégítésére mely adatbázisok a legalkalmasabbak.

A hazai helyzet

Ahogy a fentiekben vázolt kép távolról sem teljes, ugyanúgy nem lehet feladata e cikknek a hazai helyzet teljes igényű felmérése, illetve valamiféle prognózis körvonalazása. Az alábbiakban tehát csupán néhány szempont megemlítésére törekszem.

Az OMFB Információs Rendszer Irodájának Tájékoztatója hazánkban 9, nem belső használatra szolgáló, működő és további 13 előkészítés alatt álló szakirodalmi információs rendszert, illetve szolgáltatást sorol fel. Ezek nagy része a műszaki, illetve a természettudományok szférájára korlátozódik, s mindegyikük 1970-ben vagy az azt követő időszak folyamán került magyarországi bevezetésre. (A működő szolgáltatások közül jelenleg egyedül a SZÁMOK BABILON-rendszere vehető igénybe on-line üzemmódban.) Társadalomtudományi – vagy részben társadalomtudományi – területeket érintő hazai adatbázis, illetve az arra épített visszakereső rendszer jelenleg az Országos Vezetőképző Központ Könyvtárában (BIBDOSZ), az Országgyűlési Könyvtárban (Világpolitikai Információ) és az MTA Könyvtárában (Science Citation Index) áll működtetés alatt.* Az SCI természetesen csak marginálisan érinti a társadalomtudományokat, de az MTA Könyvtára által kiadott tájékoztató szerint így is több mint 40 társadalomtudományi téma rendszeres figyelésére nyílik lehetőség. (Egyebek között a témák felsorolásában szerepel a könyvtár- és információtudomány is.)

Látható tehát, hogy a korszerű szakirodalmi tájékoztatási igények által meghatározott szükségzerű fejlődés már Magyarországon is megindult, ugyanakkor a mai gyakorlat szerint – a BABILON kivételével – a mágnesszalagok beszerzése és az annak alapján megvalósított szelektív információterjesztés képviseli a legmagasabb szintet.

A szocialista országokkal való együttműködéshez a szakirodalmi tájékoztatás legmodernebb formáival kapcsolatban is a szervezeti kereteket a Nemzetközi Társadalomtudományi Információs Rendszer (MISZON – Mezdunarodnaja informacionnaja

* Ld. BUJDOSÓ Ernő: Az ISI szakirodalmi információs rendszerei az MTA Könyvtárában. = Könyvtári Figyelő. 1980. 6. sz. 581–595.p.

szisztema po obscsesztvennum naukam) és a Nemzetközi Tudományos és Műszaki Információs Rendszer (NTMIR) jelenti. Úgy tűnik ugyanakkor, hogy lehetőség van a nem szocialista országokkal való együttműködésre is a különböző szolgáltatások vétele vagy esetleges cseréje útján. Noha kísérleti jelleggel, sor került már külföldi on-line szolgáltatások demonstrációjára, e téren még csak a kezdeti lépéseknél tartunk. *Az on-line kapcsolatok kiépítését ugyanis ma még egy sor feltétel hiánya és jó néhány egyéb tényező hátráltatja: az anyagi jellegű korlátok mellett nem elhanyagolható a technikai, szervezeti, jogi stb. akadályok szerepe.*¹⁴ A társadalomtudományi tájékoztatás egyébként speciális helyet foglal el e tekintetben: vannak olyan ágazatok, amelyek kifejezetten nemzeti jellegűek, s emellett elengedhetetlen az ideológiai tényezők szerepének figyelembevétele. Rendkívül fontos tehát a hazai erőfeszítések fokozása, s ugyanakkor az e területen folyó munka koordinációja.

JEGYZETEK

1. Hazai szakirodalmi számítógépes szolgáltatások. Tájékoztató. Budapest. 1979. OMFB Információs Rendszer Iroda. 76 p.
2. WILLIAMS, M. E.: Data bases – a history of developments and trends from 1966 through 1975. = Journal of the American Society for Information Science. 1977. 3.no. 71–78.p.
3. DONATI, R.: Spanning the social sciences and humanities through DIALOG. = On-line. 4.no. 48–54.p.
4. Az egyszerűség kedvéért a társadalomtudományok fogalmát a továbbiakban az USA-ban elterjedt értelmezés szerint használom.
5. KATZ, W. A.: Introduction to reference work. Vol.2. Reference services and reference processes. New York. 1978. McGraw Hill. 288 p.
6. DONATI, R.: Selective survey of on-line access to social science data bases. = Special Libraries. 1977. 4.no. 396–406.p.
7. Uo.
8. ROGERS, F. B.: Computerized bibliographical services. = Library Trends. 1974. 2.no. 73–88.p.
9. A DIALOG vizsgálata során megállapították (több százezer visszakeresés adatai alapján) az átlagos keresési idő 10 perc, a kinyomtatott „találatok” száma pedig átlagosan 24 volt.
10. DONATI, R.: Selective survey...
11. MARTIN, K. J.: Computer based literature searching. Impact on interlibrary loan service. = Special Libraries. 1978. 1.no. 1–6.p.
12. GAROOGIAN, R.: Library use of the New York Times Information Bank: a preliminary survey. = RQ 1976. 3.no. 59–64.p.
13. Érdemes megjegyezni, hogy a New York Times Information Bank csak beindítása után négy évvel, azaz 1979-ben lett „nyereséges” vállalkozás.
14. ROBOZ P. – SZÁNTÓ P.: Hazai on-line kapcsolódás nemzetközi információs hálózatokhoz – vágyalom vagy realitás? = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás. 1979. 1.sz. 1–11.p.